

Περιβάλλον: Ένα κεντρικό πρόβλημα.

Τό πρόβλημα του περιβάλλοντος, ένα από τα πιο σημαντικά και πολυσυζητημένα σύγχρονα προβλήματα, προβάλλεται από τόσο διαφορετικές σκοπιές, αντιλήψεις και σκοπιμότητες, ώστε είναι μάλλον τολμηρή μιά προσπάθεια αντικειμενικής τοποθέτησης και όριοθέτησής του. Μιά τέτοια προσπάθεια οφείλει να δείξει την υποτίμηση του προβλήματος που αποτελεί ακόμα συνηθισμένη πρακτική κρατικών υπηρεσιών αλλά και πολιτικών φορέων, χωρίς να παρασυρθεί στην υπερβολή και κινδυνολογία ορισμένων εφημερίδων ή άλλων έντυπων· οφείλει επίσης να παρουσιάσει μιά κατά τό δυνατόν σφαιρική θεώρηση του προβλήματος και να αποφύγει την αποσπασματική παράθεση σχετικών φαινομένων, γεγονότων ή κινδύνων· οφείλει τέλος να επιδιώκει μιά ανάλυση των αιτίων, φανερών και μύ, συνδέοντας τό πρόβλημα με τις πραγματικές συνθήκες ζωής και εργασίας των ανθρώπων μέσα στην κοινωνία και επιχειρώντας κρίσεις, συγκρίσεις και συμπεράσματα με κύριο άξονα την ποιότητα ζωής και την πολύπλευρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας.

Η ύπαρξη περιβαλλοντικού προβλήματος, με διαστάσεις κρίσης στη χώρα μας και σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι σήμερα γεγονός άναμφισβήτητο, που σε ορισμένες περιπτώσεις προκαλεί καταστροφές ή και ανθρώπινες τραγωδίες (Μιναμάτα 'Ιαπωνίας, λίμνη Ενιε στίς ΗΠΑ, Σεδέξο 'Ιταλίας, κ.ά.). Η κρίση θέβαια αυτή δέν εκφράνίζεται πάντα με όξεια μορφή, αλλά δέν παύει να είναι σοβαρή και να εγκυμονεί συχνά κινδύνους γιά τό μέλλον. Γι' αυτό ίσως και ή έκφραση «μόλυνση του περιβάλλοντος» μπορεί να θεωρηθεί υπερβολική, δεδομένου ότι στίς περισσότερες περιπτώσεις, δέν πρόκειται τόσο γιά βαριά και επικίνδυνη προσβολή του περιβάλλοντος που θά δικαιολογούσε τή λέξη «μόλυνση», αλλά μάλλον γιά σχετική περιορισμένη παρουσία βλαβερών ουσιών που δέν είναι άμεσα άπειληκτική. Προτιμότερο λοιπόν θά ήταν να χρησιμοποιείται ο όρος «ρύπανση του περιβάλλοντος» όταν δέν άπειλείται με άμεσα κίνδυνο ή ανθρωπινή υγεία ή με σοβαρή βλάβη τό φυσικό οικοσύστημα τής περιοχής. Έτσι ο όρος «μόλυνση» περιορίζεται στίς σοβαρότερες περιπτώσεις, που συμβαίνουν δλο και συχνότερα και πρέπει να παίρνουν τήν ανάλογη δημοσιότητα και να μύ συγκαλύπτονται σε μιά γενική «περιβαλλοντολογία».

Είναι επίσης σημαντικό να κατανοηθεί ότι ή ρύπανση, ή μόλυνση και ή καταστροφή του περιβάλλοντος αποτελούν τή μιά όψη ενός γενικότερου προβλήματος που άφορα τόν κύκλο των σχέσεων τής ανθρωπίνης κοινωνίας με τό περιβάλλον. Η άλλη όψη, δηλαδή ή εξάντληση και ή υποβάθμιση των φυσικών πόρων, έχει έλθει στην επικαιρότητα με άφορμή τήν ενεργειακή κρίση και είναι ίσως λιγότερο γνωστή αλλά περισσότερο πολύπλοκη και δισεπίλυτη. Φυσικά στο βάθος του τό πρόβλημα είναι ένιαίο και οί δύο πλευρές του, στενά συνδεδεμένες, αντιστοιχούν στίς δύο κατευθύνσεις των ανταλλαγών κοινωνίας - περιβάλλοντος. Τό περιβάλλον λειτουργεί άφ' ενός σαν προμηθευτής ύλικών και ενέργειας και άφ' έτέρου σαν άποδέκτης άχρηστων ουσιών και ενέργειας μύ χρησιμοποίησης. Τό γενικό πρόβλημα έπομένως θά μπορούσε να διατυπωθεί συνοπτικά ως έξης: τό περιβάλλον δέν είναι ούτε ανεξάντλητο ώστε να άντέχει σε συνεχή, έντατική έκμετάλλευση, ούτε άπρόσβλητο ώστε να άντέχει σε άπερίοριστη απόρριψη απόβλητων.

Οί εκδηλώσεις τής περιβαλλοντικής κρίσης στη χώρα μας είναι συνδεδεμένες με τό στάδιο τής οικονομικής ανάπτυξης στο όποιο βρίσκεται και με τόν τρόπο που πραγματοποιείται αυτή ή ανάπτυξη. Η ρύπανση τής ατμόσφαιρας σε μεγάλες πόλεις, όπως ή Αθήνα και ή Θεσσαλονίκη ή στα βιομηχανικά κέντρα, όπως ή Έλευσίνα, ή Καβάλα, ο Βόλος, ή Πτολεμαίδα, ή Λάρινα, κτλ., αποτελεί ήδη σημαντικό πρόβλημα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, φθάνει τά όρια τής μόλυνσης. Τά εργοστάσια δέν διαθέτουν κατά κανόνα συστήματα καθαρισμού απόβλητων ή τά έχουν σε άχρηστία λόγω τής δαπανηρής συντήρησης και λειτουργίας τους. Οί εκπομπές των εγκαταστάσεων θέρμανσης (καλοριφέρ, κτλ.) και των αυτοκινήτων αύξάνουν σημαντικά τή ρύπανση. Η παρουσία αυτή στην ατμόσφαιρα των διαφόρων αερίων και στερεών βλαβερών ουσιών προκαλεί αύξηση των αναπνευστικών παθήσεων και άλλων ασθενειών, προσβάλλει είδη φυτών και ζώων, επιταχύνει τή φθορά των αρχαίων μνημείων, κτλ. Η σημαντική έλλειψη ή άνυπαρξία μετρήσεων και έλέγχων, καθώς και έρευνών σχετικά με τά συγκεκριμένα αποτελέσματα τής ρύπανσης στην υγεία των κατοίκων, συμβάλλουν στη διαρκή χειροτέρευση τής κατάστασης. Τά φαινόμενα αυτά είναι ακόμα πιο έντονα στους χώρους δουλειάς, όπου οί εργαζόμενοι βρίσκονται έκτεθειμένοι σε σοβαρούς και συχνά άγνωστους γιά τήν υγεία τους κινδύνους.

Έξισον σοβαρό είναι τό πρόβλημα τής θαλάσσιας ρύπανσης με βαριά μέταλλα, πετρελαιοειδή, μικροοργανισμούς και κάθε είδους χημικές ουσίες. Η ρύπανση τής Μεσογείου που προέρχεται άπ' όλες τίσ παράκτιες χώρες και κυρίως τίσ βιομηχανικές έχει προχωρήσει σημαντικά ώστε ή νέκρωση και καταστροφή τής να τοποθετείται σε ένα όχι πολύ μακρινό μέλλον. Μπορεί ορισμένες ελληνικές θάλασσες να βρίσκονται σε σχετικά καλύτερη κατάσταση, αλλά διάφοροι κόλποι, όπως ο Θερμαϊκός, ο Σαρωνικός, κτλ., έχουν ρυπανθεί σε μεγάλο βαθμό με αποτέλεσμα να διαταραχθεί σημαντικά ή οικολογική τους ισορροπία και να παρουσιάζουν ήδη πολύ άνησυχητικά φαινόμενα. Μόνιμος είναι ο κίνδυνος ναυαγίου ενός μεγάλου πετρελαιοφόρου στη μέση του Αιγαίου με άνυπολόγιστες συνέπειες.

Η ρύπανση των γλυκών νερών είναι επίσης πολύ σημαντική και επικίνδυνη. Οφείλεται κυρίως στα ύγρά απόβλητα των εργοστασίων, στα άστικά λύματα καθώς επίσης και στα φυτοφάρμακα και λιπάσματα που, παρασυρμένα από τή βροχή, καταλήγουν σε μεγάλο ποσοστό στα ποτάμια, τίσ λίμνες ή τή θάλασσα. Οί συνέπειες είναι σοβαρές τόσο γιά τήν υδρόβια ζωή όσο και γιά τούς ανθρώπους που πίνουν ή χρησιμοποιούν τά νερά αυτά. Λιγότερο γνωστή, αλλά εξίσου επικίνδυνη μακροπρόθεσμα, είναι ή ρύπανση του έδάφους καθώς και των υδροφόρων στρωμάτων, κυρίως από φυτοφάρμακα αλλά και από άλλες χημικές ουσίες που περιέχονται σε βιομηχανικά απόβλητα, καθώς και ή θερμική ρύπανση των γλυκών νερών και των κλειστών θαλάσσιων κόλπων.

Τέλος, ύπάρχει ή ραδιενεργή ρύπανση που προέρχεται κυρίως από τίσ πυρηνικές εκρήξεις που γίνεται σε άλλες χώρες γιά στρατιωτικούς σκοπούς. Η εγκατάσταση πυρηνικών εργοστασίων παραγωγής ενέργειας θά φέρει και τή χώρα μας

άντιμέτωπη μέ τή ρύπανση πού προκαλοῦν ἀλλά καί μέ τόν κίνδυνο ραδιενεργῆς μόλυνσης, μετά ἀπό διαφυγή ραδιενεργῶν οὐσιῶν ἢ ἄλλο ἀτύχημα. Εἶναι γνωστό ὅτι μιά τέτοια κατάσταση δέν μπορεῖ ν' ἀντιμετωπισθεῖ τεχνολογικά καί αὐτό πού ἀπομένει εἶναι ἡ φυγή καί ἡ ἐγκατάλειψη τῆς μολυσμένης περιοχῆς.

Ἡ καταστροφή τῆς ἐλληνικῆς φύσης ἀποτελεῖ μιά ἄλλη πλευρά τῆς περιβαλλοντικῆς κρίσης καί δημιουργεῖ μιά κατάσταση πού, χωρίς νά εἶναι ἀτελείωτη, δικαιολογεῖ πολλές ἀνησυχίες. Σημαντικός εἶναι καί σ' αὐτή τήν περίπτωση ὁ ρόλος τῆς ρύπανσης, κυρίως στή θάλασσα, τά ποτάμια καί τίς λίμνες. Ἡ πίεση ὅμως πού ἀσκεῖται ἐπὶ δεκαετίες καί μέχρι σήμερα στή φύση ὀφείλεται βασικά σέ διάφορους παράγοντες σχετικούς μέ τόν ἀναρχικό, ἀπογραμμάτιστο καί ἀνεξέλεγκτο τρόπο πού γίνεται ἡ ἀνάπτυξη στή χώρα μας. Μεγάλα ἔργα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ὅπως π.χ. ἀποξηράνσεις σέ μεγάλη κλίμακα, ἐκχερώσεις δασῶν γιά καλλιέργειες, ἐγγειοβελτιωτικά κτλ., ἔχουν συντελέσει σέ μεγάλο βαθμό στήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος πολλῶν περιοχῶν, χωρίς νά ἀποδώσουν πάντα θετικά ἀποτελέσματα στή γεωργία. Ἀνάλογο ρόλο παίζουν ἡ ἐντατική καί χωρίς σχεδιασμό οἰκοπεδοποίηση καί οἰκοδόμησι, ἡ χωρίς ἔλεγχο ἐξάπλωση τοῦ τουρισμοῦ μέχρι τήν τελευταία γωνιά τῆς ἐλληνικῆς γῆς, οἱ πυρκαγιές τῶν δασῶν σέ συνδυασμό μέ τήν ὑπερδόσκησι καί τήν παράνομη δόσκησι καμμένων ἐκτάσεων, τό ὑπερβολικό κυνήγι καί τό ἐμπόριο τῆς ἄγριας πανίδας (ζῶα) καί χλωρίδας (φυτά). Οἱ παράγοντες αὐτοί προκαλοῦν μεγαλύτερη βλάβη λόγω τῶν εἰδικῶν κλιματικῶν συνθηκῶν τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου καί τῆς μικρῆς γενικά ἔκτασης τῶν οἰκοσυστημάτων, τά ὅποια, γι' αὐτούς τοὺς λόγους, παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ἀλλά καί ἀυξημένη εὐαισθησία. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἔχει δημιουργηθεῖ μιά ἀπειλητική κατάσταση γιά τό σύνολο σχεδόν τῶν φυσικῶν οἰκοσυστημάτων τῆς χώρας, ἀρκετά εἶδη ἀπό τήν πλούσια ἐλληνική χλωρίδα καί πανίδα ἐξαφανίστηκαν καί πολλά ἄλλα εἶδη κινδυνεύουν λόγω τῆς σημαντικῆς μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ τους. Ἰδιαίτερα μάλιστα ἀπειλοῦνται οἱ διότοποι ὅπου ζοῦν καί ἀναπαράγονται τά διάφορα εἶδη καί οἱ ὅποιοι ἔχουν καθοριστική σημασία γιά τήν ἐπιβίωσή τους.

Μέ βάση τά παραπάνω πιστεύουμε ὅτι ὁ στόχος τῆς διατήρησης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικός γιά τή χώρα μας. Πρέπει νά περιλαμβάνει ὄχι μόνο τή σωστή διαχείριση τῶν φυσικῶν πόρων ὥστε νά προκύπτει ἡ μεγαλύτερη δυνατή ὠφέλεια γιά τή σημερινή κοινωνία, ἀλλά καί τή μακροπρόθευσι προστασία καί διαφύλαξη τῆς φύσης. Μέσα σ' αὐτό τό πλαίσιο γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἐξαφάνισι ἑνός εἶδους ζῶου ἢ φυτοῦ ὄχι μόνο μπορεῖ νά βάλει σέ κίνδυνο τίς ἰσορροπίες τῶν φυσικῶν οἰκοσυστημάτων, ἀλλά συγχρόνως στερεῖ τίς μελλοντικές κοινωνίες ἀπό ἕνα φυσικό δυναμικό πού, μέ βάση τίς σημερινές ἐπιστημονικές δυνατότητες, φαίνεται ἀδύνατο νά ἀναπαραχθεῖ. Εἶναι ἐπίσης σαφές ὅτι αὐτή ἡ θέση ὑπέρ τῆς διατήρησης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἔχει σάν ἀντικειμενικό στόχο τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀνθρώπινων ἀναγκῶν, πράγμα πού τή διαχωρίζει ἀπό ἕνα ὀρισμένο χώρο ἀτόμων καί ὀργανώσεων προστασίας τοῦ περιβάλλοντος ὅπου κυριαρχοῦν ἀπόψεις, ὅπως «ἡ φύσι», μέ μεταφυσικές προεκτάσεις.

Ἡ περιβαλλοντική κρίσι, ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινων δραστηριοτήτων καί ἀπόρροια τῶν ἐπαναστατικῶν ἀλλαγῶν τῆς τεχνικῆς καί οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, δέν μπορεῖ φυσικά νά ἀπομονωθεί ἀπό τήν ὁργάνωσι τῆς παραγωγῆς καί τῆς λειτουργίας τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν, ἀπό τίς δυνάμεις πού τίς κινοῦν. Μιά ἀνάλυσι πού ἐπιχειρεῖ νά παραβλέψει αὐτή τήν πολιτική / κοινωνική διάστασι τοῦ περιβαλλοντικοῦ προβλήματος καί νά τό ἀνάγει σέ ἀπλό τεχνολογικό ζήτημα ἢ σέ θέμα ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων καί ἰδεολογιῶν, πιστεύουμε ὅτι ἀγνοεῖ τήν οὐσία του.

Σέ χώρες σάν τήν Ἑλλάδα ὅπου τόν ἀποφασιστικό ρόλο στήν ὁργάνωσι τῆς παραγωγῆς καί τῆς κοινωνίας, καθώς καί στόν καθορισμό τοῦ μοντέλου κατανάλωσης ἔχει τό ἰδιωτικό κέρδος, εἶναι φυσικό ἡ ρίζα τῆς περιβαλλοντικῆς κρίσης νά ἀναζητηθεῖ, κατά κύριο λόγο, στήν ἀδιαφορία τοῦ κεφαλαιοκράτη γιά τό κοινωνικό κόστος πού προκαλεῖ ἡ ρύπανσι (ἢ ἀκόμα καί στή συνειδητή προσπάθεια νά μεταφέρει στήν κοινωνία ἕνα μέρος τοῦ δικοῦ του κόστους). Ἡ κρατική ἀδιαφορία γιά τά προβλήματα αὐτά δέν προδίνει ἀπλά καί μόνο κάποια «καθυστερημένη νοοτροπία» ἢ τήν προσκόλλησι σέ κάποια ἰδεολογία «ποσοτικῆς μονοδιαστατῆς ἀνάπτυξης», ἀλλά ἐκφράζει πρῶτα καί κύρια τήν ἀποφασιστική ἐπιρροή τῶν κυρίαρχων συμφερόντων καί τῆς κεφαλαιοκρατικῆς λογικῆς μέσα στήν κρατική μηχανή.

Ὅμως, ἂν ἡ οὐσία τοῦ περιβαλλοντικοῦ προβλήματος εἶναι πολιτική / κοινωνική στίς καπιταλιστικές χώρες, τό ἴδιο φαίνεται νά συμβαίνει καί στίς χώρες τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἐμφάνισι, συχνά μέ ὀξυμένη μορφή (π.χ. λίμνη Βαϊκάλη), προβλημάτων ρύπανσης καί μόλυνσης τοῦ περιβάλλοντος στήν ΕΣΣΔ καί τίς ἄλλες χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἀποδεικνύει τήν ἀπλοϊκότητα ὀρισμένων θεωριῶν σχετικά μέ τήν «αὐτόματη» ἐπίλυσι ὅλων τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν προβλημάτων μέ τήν κατάργησι τοῦ καπιταλισμοῦ. Θά ἦταν βέβαια λάθος νά μῆ δεῖ κανεῖς πῶς ἡ ἴδια ἡ λογική τῆς λειτουργίας τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν δίνει τή δυνατότητα νά μῆν προσάδει ἡ κρίσι τοῦ περιβάλλοντος τίς διαστάσεις πού ἔχει πάρεῖ σέ ὀρισμένες δυτικές χώρες. Ὅμως θά ἦταν ἐξίσου λάθος νά δεχθῶμε ὅτι ἡ περιβαλλοντική κρίσι εἶναι γιά τίς σοσιαλιστικές χώρες ἕνα πρόβλημα ἀποκλειστικά τεχνολογικό ἢ ὅτι χρειάζεται ἀπλῶς ἕνας βελτιωμένος οἰκονομικός σχεδιασμός ὥστε νά λαμβάνεται καλύτερα ὑπόψη τό κοινωνικό κόστος. Πιστεύουμε ὅτι εἶναι ταυτόχρονα ἴσως καί πρωταρχικά- ἕνα πρόβλημα πολιτικό, λειτουργίας τῆς δημοκρατίας, εὐαισθησίας καί ἐπικοινωνίας τῶν διευθυντικῶν κῶκλων τῆς κοινωνίας μέ τά προβλήματα καί τίς ἐπιθυμίες τῶν λαϊκῶν μαζῶν καί προπάντων δυνατότητας ἐλέγχου τῶν πρώτων ἀπό τίς δεύτερες. Ἔτσι ἡ ὑπαρξή περιβαλλοντικοῦ προβλήματος στίς σοσιαλιστικές χώρες, ὄχι μόνο δέν ἐπιβεβαιώνει τόν ἀταξικό ἢ ἀπολιτικό χαρακτήρα του σέ Ἀνατολή καί Δύσι, ἀλλά ἀντίθετα ὑπογραμμίζει τήν κεντρική θέση τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς διάστασής του στίς κοινωνίες καί τῶν δύο τύπων.

Ἡ διάστασι καί ἡ δημοσιότητα πού ἔχει πάρεῖ σήμερα τό θέμα τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος ὀφείλονται ἀναμφισβήτητα στήν ὀξύτητα τοῦ προβλήματος ἢ ὅποια προκαλεῖ μιά σημαντική λαϊκή ἀντίδρασι μέσα ἀπό συνδικαλιστικές καί

πολιτικές οργανώσεις και μέσα από το αυτόνομο οικολογικό κίνημα. Όσο, ή απασχόληση των κρατικών υπηρεσιών και διαφόρων επίσημων φορέων με το θέμα οφείλεται όχι μόνο στην πίεση που συνεπάγεται αυτή η άμεση λαϊκή αντίδραση, αλλά επίσης στο γεγονός ότι η ένταση της περιβαλλοντικής κρίσης πέρα από ένα όρισμένο σημείο αρχίζει, με τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που προκαλεί, να δημιουργεί δυσκολίες στα ίδια τα συμφέροντα που είναι βασικά υπεύθυνα γι' αυτήν, στη συσκόρευση του κεφαλαίου και στη μεγιστοποίηση των κερδών. Έτσι αναπτύσσεται σήμερα στη Δύση και στη χώρα μας ένα ενδιαφέρον για το περιβάλλον των κυρίαρχων τάξεων και ιδιαίτερα μονοπωλιακών κύκλων που μπορούν να διαμορφώσουν μια πιο μακροπρόθεσμη πολιτική, πράγμα που εξηγεί τις επιλογές, προτεραιότητες, αποσιωπήσεις καθώς και την ιδεολογία της επίσημης κρατικής πολιτικής πάνω στο θέμα. Παράλληλα, η αντιμετώπιση της ρύπανσης γίνεται κερδοφόρα βιομηχανία, που προωθεί μια πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος με βάση φυσικά το δικό της συμφέρον και όχι τις κοινωνικές ανάγκες. Τέλος, η επίσημη ιδεολογία επιδιώκει την ισοπέδωση των ευθυνών για τη ρύπανση με συνθήματα του τύπου «όλοι είμαστε υπεύθυνοι» και επιπλέον προσπαθεί να ιδιοποιηθεί ιδεολογικά την οικολογική κριτική για να ενισχύσει μια αντιδραστική πολιτική. Έτσι η κριτική ενάντια στη μονοδιάστατη ανάπτυξη εμφανίζεται να προβάλλει τη λεγόμενη «μηδενική ανάπτυξη» που, έπεξεργασμένη από παγκόσμια μονοπωλιακά κέντρα, συνδέεται με την επιβολή της λιτότητας στους εργαζόμενους και τη διατήρηση του καθεστώτος των ανισομερών ανταλλαγών με τις χώρες του τρίτου κόσμου. Η κριτική ενάντια στην καταναλωτική κοινωνία με τις αλόγιστες σπατάλες μετατρέπεται σε κάποια θεωρία περί γενικής «υπερκατανάλωσης» που καλεί τους εργαζόμενους μόνο σε «αυτοσυγκράτηση», παραδίδοντας τις τεράστιες ανισότητες, τις έλλειψεις και την υποκατανάλωση ορισμένων κοινωνικών τάξεων και πολλών υπανάπτυκτων χωρών, χωρίς να θίγει την παράλογη κατανάλωση άχρηστων προϊόντων που επιβάλλεται από τα κυρίαρχα συμφέροντα. Καί αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται μια όρισμένη πολιτική του περιβάλλοντος και μια όρισμένη «οικολογική» ιδεολογία που όχι μόνο δεν έχει προσοδευτικό περιεχόμενο, αλλά εξυπηρετεί και προέρχεται από μονοπωλιακούς κύκλους τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα. Υπάρχει λοιπόν ζήτημα όχι απλώς «αφύπνισης» του κράτους ή διαφώτισης του κοινού από τους επιστήμονες, αλλά κυρίως κατανόησης και παρέμβασης στους μηχανισμούς που εμποδίζουν ή επιβάλλουν μια συγκεκριμένη πολιτική.

Παράλληλα με την δξινση του περιβαλλοντικού προβλήματος εμφανίστηκαν από το τέλος της δεκαετίας του '60 στις δυτικές χώρες κινήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, οργανωμένες διαμαρτυρίες «επιστροφής στη φύση», κτλ., που πήραν βαθμιαία τη μορφή ενός αυτόνομου και πολύμορφου οικολογικού κινήματος. Οι τάσεις αυτές εκφράστηκαν με τις αντιλήψεις για τα όρια της ανάπτυξης, το μανιφέστο των οικολόγων της Αγγλίας για την επιδίωξη του ανθρώπινου πολιτισμού στη μοντέρνα βιομηχανική κοινωνία, το αντιπυρηνικό κίνημα στη Δ. Γερμανία και τις Σκανδιναβικές χώρες, το οικολογικό κίνημα της Γαλλίας με τους R. Dumont, B. Lalonde,

κ.ά., που γρήγορα πήρε έντονη πολιτική χροιά, το κίνημα του B. Commoner στις ΗΠΑ., τους οπαδούς της ήπιας εναλλακτικής τεχνολογίας, κτλ. Στη χώρα μας επίσης εμφανίστηκαν διάφορες περιβαλλοντικές οργανώσεις και τάσεις οικολογικού κινήματος όπως οι ΕΠΟΙΖΩ, Έταιρεία Προστασίας της Φύσεως, ΕΡΥΕΑ, ΠΑΚΟΕ, ΙΝΚΑ, το περιοδικό «ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ» (που μετά από 3 τεύχη το 1979 έκλεισε για να εμφανιστεί ξανά στο τέλος του ίδιου χρόνου), κτλ. Υπάρχουν αναμφίβολα προσπάθειες, συχνά αποτελεσματικές, να διεισδύουν διάφορα μονοπωλιακά συμφέροντα στα οικολογικά κινήματα για να τα ιδιοποιηθούν. Παρ' όλα αυτά η συμβολή του οικολογικού κινήματος στην ευαισθητοποίηση του κοινού στα καίρια προβλήματα και στον προβληματισμό της κοινωνίας πάνω σε εναλλακτικές μορφές ανάπτυξης και κατανάλωσης είναι αναμφισβήτητη.

Τό γεγονός πως τα προβλήματα αυτά απασχολούν ενεργά ένα αυξανόμενο αριθμό ανθρώπων που με διάφορους τρόπους κινητοποιούνται, αποτελεί μια ουσιαστική συμβολή στην επίλυση τους αλλά και γενικότερα στην ενίσχυση της δημοκρατικής λειτουργίας της κοινωνίας. Επιπλέον η πίεση του οικολογικού κινήματος ευαισθητοποιεί και τους δημοκρατικούς φορείς οι οποίοι θα όφειλαν, από την ίδια τη φύση τους σαν εκφραστές των λαϊκών συμφερόντων, να πρωτοστατούν στα θέματα αυτά, αλλά δεν τό έχουν ώστόσο συνειδητοποιήσει ακόμη για μια σειρά από λόγους. Τέλος, όσον αφορά την ιδεολογία του οικολογικού κινήματος, αποτελεί όπωσδήποτε αντικείμενο κριτικής από την προσοδευτική δημοκρατική κοινότητα. Αυτό όμως δεν μπορεί να ακυρώσει τη θετική συμβολή του και είναι εξάλλου φαινόμενο έντελως φυσιολογικό σε μια πλουραλιστική κοινωνία, όπου ιδέες που προέρχονται από διάφορους χώρους και σκοπιές διασταυρώνονται, συζητιούνται και γονιμοποιούνται. Πιστεύουμε ότι από τη λεγόμενη «οικολογική» ιδεολογία πρέπει να εξετασθούν κριτικά ιδιαίτερα όρισμένες απόψεις που από την αντίθεση στη σύγχρονη μορφή αξιοποίησης της τεχνολογίας φθάνουν σε μια γενικότερη «αντιτεχνολογική» ιδεολογία. Όταν τό πρόβλημα εντοπίζεται στη σύγχρονη υψηλή τεχνολογία και στην ανάπτυξη γενικά και όχι στον τρόπο αξιοποίησης και στο μοντέλο ανάπτυξης, χάνεται η κοινωνική και πολιτική του διάσταση και έρχεται έτσι από άλλη κατεύθυνση να ενισχύσει τις τεχνοκρατικές αντιλήψεις. Δεν είναι περίεργο ότι τέτοιες θέσεις φιλοξενούνται πρόθυμα σαν μια «συμπαθητική νότα» μέσα στο οικοδόμημα της επίσημης «περιβαλλοντολογίας».

Η άμεση αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην Ελλάδα είναι απαραίτητη και οφείλουν, πιστεύουμε, οι δημοκρατικές δυνάμεις, υιοθετώντας τα οικολογικά αιτήματα, να τά έπεξεργαστούν στα προγράμμάτα τους και να τά προωθήσουν μέσα από τους λαϊκούς άγώνες· θα συνεισφέρουν έτσι στην κατανόηση και συνειδητοποίηση των προβλημάτων αυτών αλλά, ταυτόχρονα, και στην άνοδο του λαϊκού κινήματος. Προτεραιότητα πρέπει να έχουν μέτρα για την καταπολέμηση και περισσότερο ακόμα την πρόληψη της ρύπανσης όπως π.χ. η εγκατάσταση των εργοστασίων σε βιομηχανικές ζώνες με την απαραίτητη ύποδομή, ή τοποθέτηση συστημάτων καθαρισμού και ό αποτελεσματικός έλεγχος των αποβλήτων και των αποδεκτών (ατμόσφαιρα, γλυκά νερά, θάλασσα, κτλ.)· να επιδιωχθεί ή προστασία των ειδών που κινδυνεύουν και ή δημιουργία

προστατευομένων περιοχών για τη διάσωση των σημαντικών οικοσυστημάτων, ή καθιέρωση των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και ή καταπολέμηση όλων των παραγόντων που υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον· επίσης να κατανοηθεί ή ιδιαίτερη σημασία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, που μέ σωστό προσανατολισμό θά δώσει στους μαθητές και σ' όλους τους πολίτες τις απαραίτητες για την κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων· φυσικά ή ανάπτυξη μιάς τέτοιας εκπαίδευσης, που ώθει τον πολίτη ν' αναλάβει ενεργό ρόλο στο χειρισμό θεμάτων που τον αφορούν, εξακολουθεί να προκαλεί πανικό στους υπεύθυνους της εκπαιδευτικής πολιτικής. Τέλος, είναι σαφές ότι το ξεπέραςμα της περιβαλλοντικής κρίσης απαιτεί και ριζικές, μακροπρόθεσμες αλλαγές που θά έχουν σχέση με τις βασικές αιτίες που τη δημιουργούν. Σ' αυτή την προοπτική εντάσσεται ο προσανατολισμός σε διαδικασίες και τεχνικές που θά επιτρέπουν την ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση στο μέγιστο δυνατό των ούσιων που σήμερα πετιούνται σαν άχρηστες, την αναζήτηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας (π.χ. ή ήλιακή) και τεχνολογίας καθώς και την όρθολογική χρήση της ενέργειας και των πρώτων ύλων. Η προοπτική όμως αυτή απαιτεί κατά κύριο λόγο την αλλαγή του μοντέλου ανάπτυξης και κατανάλωσης και την κατάργηση των παραγόντων που δημιούργησαν και διατήρησαν την απογραμμάτιση ανάπτυξη και τη «διαστρεβλωμένη» κατανάλωση της κοινωνίας μας. Ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης δέν είναι δυνατό χωρίς τη συμμετοχή όλου του λαού και τον απρόσκοπτο έλεγχο που προϋποθέτει ένα γνήσια δημοκρατικό πολίτευμα.

Μέ την επιθυμία να συμβάλλουν στο γενικότερο προβληματισμό στο θέμα του περιβάλλοντος τά Σύγχρονα Θέματα παραθέτουν στο τεύχος αυτό μιά σειρά απόψεων που, εκφράζοντας διάφορες πλευρές του προβλήματος, θά βοηθήσουν ίσως στη δημιουργία ενός χρήσιμου και εποικοδομητικού διαλόγου. Το αφιέρωμα χωρίζεται βασικά σε τρεις ενότητες:

Η πρώτη, με τά άρθρα της ομάδας δουλειάς της ΕΛΕΜΕΠ, του Β. Κωστόπουλου και της Β. Πανλοπούλου-Πελτσέμη, αναλύει τη νομική πλευρά της προστασίας του περιβάλλοντος, τό καινούργιο νομοσχέδιο που πρόκειται να εφαρμοσθεί στην Ελλάδα για τη βιομηχανική ρύπανση και τη νομοθεσία που ισχύει μέχρι σήμερα στην Ελλάδα και την ΕΟΚ. Η δεύτερη, με τά άρθρα των Ε. Βαλιάντζα-Α. Μπλάτση-Σ. Παπαγρηγορίου, του Α. Λοιλούδη, των Ε. Παπακωνσταντίνου-Ζιώτη και Ν. Μπελογιάννη και του Κ. Χατζημιτίρου εξετάζει διάφορα προβλήματα ρύπανσης και τά μέτρα προστασίας που πρέπει να ληφθούν. Η τρίτη, τέλος, ένότητα με τά άρθρα του Θ. Βαλαβανίδη και του Α. Κοδάτση εξετάζει τό πρόβλημα της ρύπανσης των χώρων εργασίας από φυσικούς και χημικούς παράγοντες, τις παρανοήσεις που έχουν δημιουργηθεί για τις τοξικές χημικές ούσιες και τά μέτρα ύγιεινης και ασφαλείας που απαιτούνται. Οί ένότητες συμπληρώνονται με επιλογή διβλίων από την πλούσια διβλιογραφία για τη ρύπανση και την προστασία του περιβάλλοντος καθώς και την ύγιεινή και ασφαλεία των εργασιακών χώρων.

Κ.Σ.